

prijs € 3,95 jaargang 25, nummer 3, september 2021

Erfgoedfestival 2021

Elke grafsteen een verhaal

Ondergedoken op een botter

Vittepraetje

Kwartaalblad van de historische vereniging HERDEREWICH

ISSN 1386-1481

inhoud

Van de redactie (Ed van der Heijden)	2
Een nieuw seizoen (Matty Moggré)	3
Prikbord	4
Agenda	5
Elke grafsteen een verhaal (Ruud Slangen)	6
Ondergedoken op een botter (Robert Oosterhof)	10
Oude notarisakten aanzet tot liefde voor historie (Anita Raaphorst)	14
Erfgoedfestival Gelderland 2021 in Harderwijk (Anita Raaphorst)	18
Vindplaats Havendam levert schat aan gegevens op over verdediging van Harderwijk (Jan Ruijne)	19
Reacties herbouw Harderwijkse toren op het Kerkplein . .	21
Dries van den Berg Harderwijker pur sang (Lex Schuijl)	22

Van de redactie

tekst **Ed van der Heijden**

Het is september en zo langzamerhand worden de coronamaatregelen verder afgeschaald. Het bestuur hoopt een jaarvergadering te houden, waarbij weer zo veel mogelijk leden aanwezig kunnen zijn.

Dit Vittepraetje bevat twee artikelen over gebeurtenissen uit de 2e Wereldoorlog. Op Begraafplaats Oostergaarde liggen 45 oorlogsgraven van bemanningsleden uit vliegtuigen, die tijdens de oorlog in de buurt van Harderwijk zijn neergestort. Over de bemanningsleden van één bommenwerper heeft Ruud Slangen, voorzitter van de Stichting We Will Remember, een verhaal geschreven.

Het is bijna oktober en dan wordt de razzia van Putten uit 1944 weer herdacht. Robert Oosterhof beschrijft de rol van de Harderwijker botter HK27 in het schuilhouden voor de bezetters.

In het kader van aandacht voor bijzondere leden van onze vereniging is Reijntje Poolen-Brouwer door Anita Raaphorst geïnterviewd. Vlak na dit interview is Reijntje plotse-ling overleden. Wij leven mee met haar man, kinderen, familie en vrienden. Wij zien dit interview als een eerbetoon aan haar.

Oktober is de maand van de geschiedenis. In Harderwijk wordt daar in het nieuwe Bottermuseum aandacht aan besteed. U leest daarover in een artikel van Anita Raaphorst.

Op de hoek van de Havendam en de Strandboulevard wordt gebouwd aan een nieuw restaurant. De opgravingen die daar begin dit jaar zijn gedaan hebben veel informatie opgeleverd. Nu alle opgravingen zijn afgerond heeft Jan Ruijne gesproken met archeoloog Dorien te Kieft en de laatste wetenswaardigheden samengevat.

Dries van den Berg overleed begin dit jaar. Als eerbetoon aan deze Harderwijker een kwartierstaat, samengesteld door Renate en Karel Uittien en ingeleid door Lex Schuijl.

Verder leest u een reactie op het voorstel om de toren van de Grote Kerk als woontoren te herbouwen.

Op de Prikbordpagina staat onder andere een oproep van Sophie van Steenderen, conservator van het Stads museum, om informatie over Harmen Meurs, schilder in Speuld.

De agenda is nog niet heel lang, het blijven tenslotte onzekere tijden, maar kijkt u vooral op de website van Herderewich en let op mededelingen in de kranten.

In haar voorwoord hoopt onze voorzitter, Matty Moggré, op een mooi komend seizoen. Indien u een artikel kunt schrijven voor ons Vittepraetje, dan is de redactie u daarvoor zeer erkentelijk. Maximaal 2000 woorden. Inclusief begeleidende afbeeldingen zijn dat dan 4 pagina's.

De redactie wenst u veel leesplezier en blijf gezond!

Wij horen graag uw reactie.

BESTUUR:
Voorzitter
Matty Moggré
Secretaris
John Wetzels
secretaris@herderewich.nl
tel: 0341-426847
Penningmeester/ledenadministratie
Gerrit Visscher
ledenadministratie@herderewich.nl
Leden:
Leen Karssen (bibliotheek)
Jan Ruijne (redactie)

REDACTIE:
redactie@herderewich.nl
Hoofdredacteur
Ed van der Heijden
Eindredacteur
John Wetzels
Redactieleden
Anita Raaphorst, Jan Ruijne, Lex Schuijl

VERSPREIDINGSTEAM:
Wim Buitenhuis
jowi34@solcon.nl
tel: 0341-412735
Ben Companjen

WERKGROEPEN:
Archeologie:
John ten Pierick
Commissie Naamgeving:
Niek de Jong
Commissie Ruimtelijke Kwaliteit:
Désirée van Liempt
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
Kroniek van Harderwijk:
Anita Raaphorst, Jan Ruijne
Hierden:
Evert Jacobs
Ornamenten Kunstwacht:
Karel Chr. Uittien
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
Joke en Harry Huijgen
Webmaster:
Otto Büttner
webmaster@herderewich.nl

BIBLIOTHEEK,
HISTORISCH KENNISCENTRUM:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl

BEZOEK- EN POSTADRES:
Vischpoort, Schapenhoek 9,
3841 BE Harderwijk
Huismeester Vischpoort:
Karel Kok
huismeester@herderewich.nl
tel: 06-19957923
Willem van Sonnen
Leden en niet-leden kunnen van de Vischpoort gebruik maken voor het vieren van een feestje o.i.d. Informatie bij de huismeester.

CONTACT
Voor informatie: www.herderewich.nl
IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92

Sluiting aanleveren kopij voor het volgende Vittepraetje is op 31 oktober 2021

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming van de redactie worden overgenomen voor commerciële doeleinden of ten behoeve van andere publicaties. De redactie behoudt zich het recht voor, in overleg met de schrijver, een artikel in te korten. Overname van een artikel is alleen mogelijk na toestemming van de auteur en de redactie. Het redactiestatuut is -voor hen die daar behoefte aan hebben- op te vragen bij het secretariaat.

AFBEELDING OP HET VOORBLAD:
Erfgoedfestival Gelderland 2021:
Vissersvrouw Jannetje Foppen (Jannet Doornhof) en schipper Rob Foppen (Rob van Luijk) vertellen kinderen in gewone mensentaal over Harderwijks visserijverleden. (foto: Jan Ruijne)

Een nieuw seizoen

De zomer is bijna voorbij. We genoten van vrijheid en ruimte en van de dingen die we konden doen: het prachtig vernieuwde Stads museum bezoeken bijvoorbeeld en de route lopen langs de verbeeldingen in de binnenstad. Veel mensen bezochten de expositie in de voormalige synagoge, anderen maakten een wandeling onder leiding van een stadsgids. Sinds juni is het Historisch Kenniscentrum te bezoeken op afspraak. In september opent het weer voor maximaal twee personen tegelijk, dus afspreken blijft belangrijk.

Voor (bestuurs-)leden van Herderewich bleef er veel te doen: er moet een nieuw Vittepraetje verschijnen, het Jumbo-album komt in september uit en wanneer u dit leest, staat de Vischpoort in de steigers, ook dat gaat niet zonder slag of stoot. Onze formele bestuurlijke organisatie staat ook in de steigers: het bestuur is bij de notaris geweest voor herziening en aanpassing van de statuten. U kunt tijdens de ledenvergadering instemmen met een vernieuwde versie, of niet natuurlijk. Onze penningmeester int de contributie, kijkt u even of u al betaald heeft?

Wat ik maar zeggen wil: er is altijd genoeg te doen. En altijd komen we handen te kort. We kunnen best nog wat helpende handen gebruiken, bijvoorbeeld bij het organiseren van lezingen en activiteiten, bij het in de picture houden van de vereniging (PR), bij het werven van sponsors of van nieuwe leden, bij het schrijven van artikelen voor het Vittepraetje, bij het onderzoek doen naar het een of ander, bij het blijven volgen van de gemeente als het gaat om de bescherming van het erfgoed, enzovoort. Schroom niet!

Laten we hopen dat we als bruisende vereniging weer een mooi seizoen tegemoet gaan, in goede gezondheid, dat vooral!

Tot ziens op onze ledenvergadering.

Wij verwelkomen de volgende nieuwe leden:

De dames M. Fresen, J.A. Borst-Nuij, M.Limbeek-Gorter, D. Erades, J. Huttinga, T. Aartsen, S. Landman en de heren G. Maneschijn, R.P.H. Valk, J.W. de Bruin, L.J. Groeneveld, R.J.W. Meijer, G.H. Kolbach, R. Timmermans, H. Feenstra, M. Huizinga (Ermelo), W. Schut en J. Griffioen. De nieuwe leden, waarbij geen plaatsnaam is vermeld, zijn woonachtig in Harderwijk.

Herderewich ontving berichten van overlijden:

Van **Henk van der Veer**. Henk overleed op 4 juni. Hij was bijna 40 jaar lid van onze vereniging. V.d. Veer is bekend van zijn supermarkt in Tweelingstad. Maar van veel meer. Hij was o.a. gemeenteraadslid en later wethouder van de gemeente Harderwijk. Henk heeft veel voor de stad betekend.

Van **Fred Driesenaar**. Hij overleed op 30 mei. Fred was ruim 30 jaar lid van onze vereniging. Ook Fred was op veel fronten actief in de Harderwijkse samenleving.

Van **Hemmy van Reenen**. Hemmy overleed op 14 juli, tijdens zijn vakantie. Hemmy was journalist en heeft in ruim dertig jaar tijd vaak over Herderewich geschreven. Hij werkte voor het Veluws Dagblad, de krant die nu De Stentor heet. Hemmy was geïnteresseerd in de historie van Harderwijk. Het afgelopen jaar heeft hij herhaaldelijk over de opgravingen aan de Havendam geschreven. Zijn kennis van de stad en haar historie was groot en hij zal node door de redactie worden gemist.

En onlangs, 7 augustus, overleed **Reijntje Poolen-Brouwer**. Reijntje was ruim 35 jaar lid. Ze was een heel betrokken en actief lid, ze was erg geïnteresseerd in de geschiedenis van Harderwijk en vooral van Hierden natuurlijk. Ze schreef artikelen voor het Vittepraetje, ze deed mee in de organisatie van de Open Monumentendagen, ze leefde mee tot op het laatst.

Wij wensen de achtergebleven families en vrienden veel sterkte toe.

prikkbord

Maand van de geschiedenis

Oktober is de maand van de geschiedenis. Thema: "Aan het werk".

Wie helpt bij het opzetten van de geschiedenisquiz?

Herderewich 50 jaar

In 2022 hoopt Herderewich haar 50^e verjaardag te vieren. Wie helpt ons er een leuk feest van te maken?

Jumbo-album

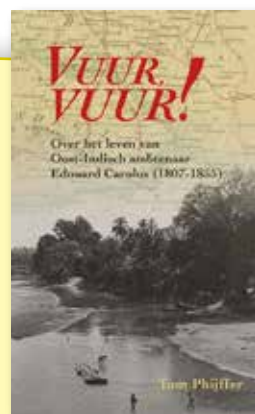
Historisch Harderwijk

In september komt Jumbo met een plaatjesalbum: Historisch Harderwijk. Het belooft een prachtige uitgave te worden. U leest er t.z.t. meer over.

Vuur, vuur!

Op zijn zoektocht naar het leven van Edouard Carolus Slotering ontdekt Tom Phijffer dat deze Edouard zijn opleiding kreeg in het Koloniaal Werfdepot in Harderwijk. Hij beschrijft de geschiedenis van de voorganger van Eduard Douwes Dekker in het onlangs verschenen boek "Vuur, vuur!". Edouard Carolus verzette zich evenals Dekker (Multatuli) tegen de misstanden in Nederlands-Indië.

Op een bankje op het Muntplein spreekt de schrijver met de uitgever over dit bijzondere verhaal. Zie AUTEUR AAN HET WOORD #27 – 'Vuur, vuur!' - Tom Phijffer - YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=ZBQoHE5fDPY>)

Oproep: Wie weet meer over Harmen Meurs?

In de periode januari-juli 2022 organiseert Stadsmuseum Harderwijk een overzichtstentoonstelling met werk van de veelzijdige kunstenaar Harmen Meurs (Wageningen, 1891 – Speuld, 1964). Meurs woonde in de jaren 20 en 30 in Amsterdam, waar hij van betekenis was voor de Nederlandse moderne kunst, niet alleen als schilder en graficus, maar ook als lid en later voorzitter van de kunstenaarsbeweging De Onafhankelijken.

Eind jaren 30 verhuisde hij samen met zijn Joodse vrouw Berthe Edersheim naar Speuld op de Veluwe. Daar heeft hij gewoond en gewerkt tot aan zijn overlijden in 1964.

In zijn Veluwe periode koos Meurs vaak de boerenbevolking en het Veluws landschap als onderwerp. Op de tentoonstelling zal vanzelfsprekend werk uit deze periode te zien zijn, waaronder twee portretten die Stadsmuseum Harderwijk recent aan de eigen collectie heeft toegevoegd: Zingende Boer en Zingende Boerin, beide uit 1950.

Om de band tussen Harmen Meurs en de Veluwe nog sterker neer te kunnen zetten, is Stadsmuseum Harderwijk op zoek naar mensen die meer kunnen vertellen over Meurs' aanwezigheid en activiteiten. We proberen bovendien de identiteit van de afgebeelde boer en boerin te achterhalen. En tenslotte komen we graag in contact met mensen die werk van Harmen Meurs in bezit hebben.

Kunt u ons verder helpen?

Neem dan contact op met Sophie van Steenderen, conservator van Stadsmuseum Harderwijk via s.vansteenderen@stadsmuseum-harderwijk.nl

De Zingende boer en de Zingende boerin, geschilderd door Harmen Meurs (Collectie Stadsmuseum Harderwijk)

agenda 2021

In verband met onderhoudswerkzaamheden is de Vischpoort voorlopig gesloten.

Zaterdag 11 september

Open Monumentendag. Waar mogelijk zijn grotere monumenten te bezoeken. Particuliere huizen worden niet opengesteld.

Zie ook www.openmonumentendag.nl. Er is een speurtocht langs monumenten en pleinen. Herderewich organiseert een fotowedstrijd. Zie toelichting.

Dinsdag 21 september

Algemene Ledenvergadering. De uitnodiging is bijgevoegd. Er wordt onder andere gestemd over een wijziging van de statuten. De Kiekmure, 19.30 uur.

Zaterdag 13 november

Stichting We Will Remember. Herdenking op Begraafplaats Oostergaarde, 10.30 uur. Zie artikel in dit Vittepraetje: "Elke grafsteen een verhaal".

Woensdag 24 november

Cleveringalezing Gelderse Academie. Lezing "De weerbare (lokale) democratie" door dr. Bastiaan Rijpkema, hoofddocent Universiteit van Leiden. Catharinakapel, 20.00 uur. Zie toelichting.

Fotowedstrijd Open Monumentendag

Evenals vorig jaar organiseert Herderewich weer een fotowedstrijd. Ga op weg met je fototoestel of je smartphone. Je hebt ruim de tijd om te fotograferen, want de uiterlijke inzendingdatum is maandag 20 september.

Een deskundige jury beoordeelt alle inzendingen. Er wordt gelet op compositie, originaliteit en duidelijkheid. De foto moet zo veel mogelijk aansluiten bij het thema van de Open Monumentendagen: "Mijn monument is jouw monument". En... heel belangrijk: de foto moet zijn gemaakt in 2021, dit jaar dus, in Harderwijk of Hierden. Er mogen maximaal 2 foto's per persoon worden ingestuurd.

Natuurlijk is er een prijs aan verbonden. De winnaar ontvangt een wijnpakket ter waarde van 50 euro van de bekende Harderwijker Jacobs Wijnwinkel (Schoenmakerstraat). Stuur je foto uiterlijk **20 september** op naar: foto@herderewich.nl.

Veel succes.

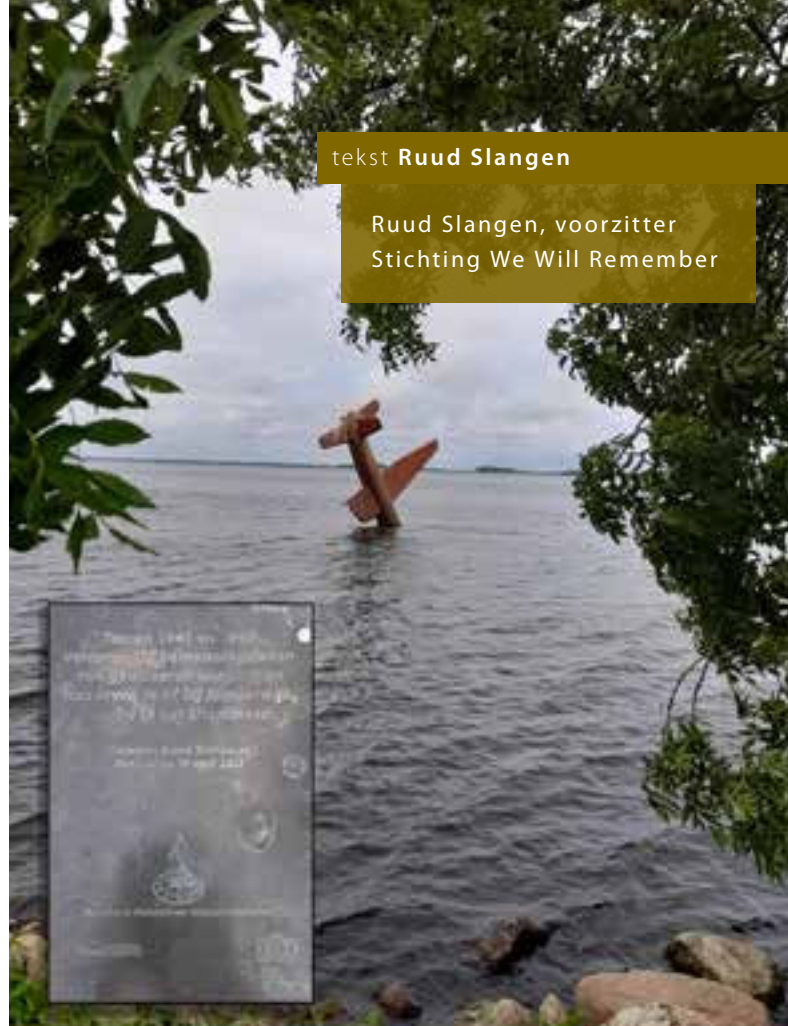

Cleveringalezing Gelderse Academie

Op 26 november 1942 hield de Leidse professor Cleveringa een felle lezing waarin hij de maatregel van de Duitse bezetter om Joodse collega's te ontslaan hekelde.

Om die moedige daad te herdenken worden er door het hele land jaarlijks Cleveringalezingen gehouden die gaan over vrijheid en democratie. In Harderwijk hebben we er al enkele gehad en de Gelderse Academie wil op 24 november die traditie weer oppakken. Hoofddocent aan de Universiteit van Leiden, dr. Bastiaan Rijpkema, zal spreken over weerbare (lokale) democratie. Mag je partijen in een democratische maatschappij uitsluiten als zij de democratie van binnenuit uithollen, en hoe werkt dat op lokaal niveau? De Cleveringalezing vindt plaats in de oude gehoorzaal van de Academie, de Catharinakapel.

Lopend langs de kustlijn bij Harderwijk valt een monument op dat in het water staat. Het vier meter hoge monument staat daar ter nagedachtenis aan 117 gesneuvelde vliegtuigbemanningsleden die in de directe omgeving van Harderwijk zijn omgekomen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het monument stelt een bommenwerper voor die in het water stort.

tekst **Ruud Slangen**

Ruud Slangen, voorzitter
Stichting We Will Remember

Een zoektocht naar nabestaanden van gesneuvelde vliegtuigbemanningen

Elke grafsteen een verhaal

Harderwijker vissers gebruikten dit stuk van het IJsselmeer om vis te vangen. Het gebied staat bekend onder de naam "De Knar" of "Harderwijker Spiek". In de jaren 1940-1945 brachten de vissersboten regelmatig een stoffelijk overschot aan wal. Geallieerde of Duitse mannen, soms pas na maanden ontdekt, werden opgepikt of spoelden aan wal. De geallieerde mannen kwamen uit 24 vliegtuigen die hier of in het water of op het land waren terechtgekomen. Hieronder één Handley Page Hampden en twee Handley Page Halifax, vier AVRO Lancasters, drie Short Stirlings en twee De Havilland Mosquitos. Deze bommenwerpers vlogen over Nederland op weg naar Duitsland om daar te bombarderen of waren op de terugweg naar huis. Op 18 april 2012 werd het monument onthuld. Op zijn plek gezet door een Chinook helikopter van de Koninklijke Luchtmacht.

Op de begraafplaats Oostergaarde aan het Oost-einde liggen 45 oorlogsgraven uit de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog waren er dat nog 57 waaronder 12 graven van Amerikanen. In 1946 werden die echter verplaatst, sommigen terug naar de USA, anderen naar Amerikaanse begraafplaatsen in België of in Nederland. Als je bij zo'n grafsteen staat en je ziet de naam en de leeftijd, vraag je je af: wat waren dat voor mannen die hier begraven liggen, waar kwamen ze vandaan, hoe zagen ze eruit en wat was het verhaal achter die grafstenen? Van de 45 bemanningsleden kwamen er 35 uit Groot-Brittannië, 5 uit Canada, 1 uit Nieuw-Zeeland en 1 uit Zuid-Afrika. De namen en nationaliteiten van de overige drie zijn onbekend. Het was het begin van een zoektocht en al snel werd een aantal foto's gevonden in Harderwijk. Gegevens werden verkregen via het internet en

contact werd gelegd met verschillende onderzoekers, Royal Air Force veteranen en squadrons. Het resulteerde in contacten met nabestaanden en het schrijven van een boek, als co-auteur, over de bemanningen van Oostergaarde. Het verhaal dat antwoord geeft op de vragen die opkomen bij de grafstenen.

Zo ook het verhaal van de AVRO Lancaster Mk III, serienummer ED771, code PO-E, die op 30 april 1943 deel uitmaakte van een vloot van 295 bommenwerpers die vanaf verschillende vliegvelden in Engeland vertrokken naar het doel van die nacht, de stad Essen in het Duitse Ruhrgebied. De 29-jarige Flight Lieutenant Craigie kwam uit Australië en was piloot van deze viermotorige, zware bommenwerper. Samen met zijn bemanning vertrok hij om 00.22 uur vanaf het vliegveld Bottesford aan de Lincolnshire-Leicestershire grens: boordwerktuigkundige Sergeant William Fair, navigator Flying Officer Roderick Capron, bommenrichter Flying-Officer Geoffrey Phillips, radioman, tevens boordschutter, Sergeant George Edwards en beide boordschutters de Sergeanten Thomas Peat en John Proctor.

Vanuit Bottesford vloog men in één lijn naar de Nederlandse kust die bij Egmond werd gepasseerd. Vandaar weer onder een andere koers naar Essen, dat werd gebombardeerd van 02.30-03.09 uur. Van de ED771 PO-E werd op de thuisbasis niets meer vernomen.

De Harderwijker politie-inspecteur H. Kraaijenbrink hield in de jaren 1940-1945 keurig netjes een dagboek bij. Hierin schreef hij dat hij op 1 mei 1943 vanuit de locatie van de Luchtbeschermingsdienst naar buiten ging, de donkere nacht in. Vanuit deze locatie in het torentje van het Lyceum, nabij het station in Harderwijk, begaf hij zich in westelijke richting naar de oude stad. Hij zag een vreemd wit licht boven het wolkendek. *"Plotseling komt uit het wolkendek een rosse vuurbal tevoorschijn. Aanvankelijk lijkt het licht te zweven maar dan komt het naar beneden, sneller en sneller, en nu pas is een steeds sterker wordend, gierend geluid te horen".* Kraaijenbrink zag een groot vliegtuig dat brandend omlaag stortte. Met een beangstigend gehuil sloeg het even later tegen de aarde te pletter. *"Daarna schijnt het mij toe alsof de bossen langs de Parallelweg over grote oppervlakte in de brand staan. Brandende stukken vliegen in het rond, rode, witte en groene vuurpijlen schieten de lucht in".*

Het vliegtuig stortte neer aan de Kampweg te Harderwijk op een akker van boer Van Ark. De Duitsers gingen onmiddellijk de omgeving uitkammen en kwamen bij het huis van de beheerder van de begraafplaats. Beheerder Jansen vertelde niets te weten en wist ook niet wat de voetstappen betekenden die bij zijn kippenhok gevonden werden. Drie bemanningsleden werden krijgsgevangen gemaakt: piloot Craigie, Phillips en Fair.

Diezelfde nacht zat de Joodse familie Barfeld ondergedoken in een houten woonwagen in de Nunspeetse bossen. De toen vijf jaar oude zoon Walter beleefde samen met zijn ouders en zusje angstige momenten. De kleine Walter schreef in zijn dagboek dat een geallieerd vliegtuig werd geraakt en in de lucht

ontplofte. *"Het was laat in de avond. Er vielen aluminium brokstukken om ons heen en op het dak van de woonwagen. De volgende dag kwamen Duitsers zoeken naar overlevenden en ook burgers die aan het zoeken waren naar stukken aluminium".*

Volgens Walter Barfeld was het laat op de avond. Uit de meteo berichten van april-mei 1943 weten we dat de zon om 22.04 uur onder was. De familie sliep al op dat tijdstip. De kleine Walter had schijnbaar geen notie van tijd in die donkere woonwagen. Het toestel stortte neer aan de Kampweg in Harderwijk, 03.30 uur, 15 kilometer verder.

Er vloog slechts één vliegtuig in de omgeving die nacht, de Lancaster ED771 PO-E, vermoedelijk neergeschoten op weg naar huis.

Na de oorlog zocht Rex Craigie familieleden op van zijn omgekomen bemanningsleden. Tijdens zijn krijgsgevangenschap had hij een gedetailleerd rapport gemaakt van de gebeurtenissen in het vliegtuig, de nacht van 30 april op 1 mei 1943.

Cragie bracht zijn Lancaster bij het aanvalsdoel Essen om 02.00 uur. De bommenrichter nam over en was gereed om zijn bommenlast af te werpen, toen de staartschutter Peat een vijand meldde die van achteren naderde. Een Focke Wulf 190 opende het vuur dat werd beantwoord door de beide boordschutters Peat en Proctor.

De bommen werden gedropt en Craigie zette een ontwijkende manoeuvre in. Door de aanval waren de Sergeants Proctor en Edwards om het leven gekomen. De geschutskoepel van Peat was beschadigd, zodat hij weinig schootsveld had. De Focke Wulf bleef aanvallen en werd al snel bijgestaan door een tweede toestel dat van de onderzijde naderde. Er was brand uitgebroken in het vliegtuig die door Flying Officer Capron en Sergeant Fair niet kon worden geblust.

Omdat de motoren niet waren geraakt en het vliegtuig zich op 24.000 voet bevond (7300 meter), was er hoop veilig Engeland te bereiken mits de brand kon worden geblust. Toen het vuur de opslag van de zuurstofflessen bereikte explodeerden deze en Roddy Capron werd hierbij gedood. De bommenluiken en het landingsgestel openden spontaan gevolgd door de hoogteroeren. De Duitse vliegtuigen stopten de aanval en de piloot had grote moeite zijn toestel in de lucht te houden. Hij realiseerde zich dat het beter zou zijn het vliegtuig te verlaten.

Op 1500 meter hoogte gaf hij het bevel. De toren van Sergeant Peat was beschadigd, zodat hij het vliegtuig niet via zijn locatie kon verlaten. Hij moest gebruik maken van de hoofdingang aan de zijkant van de Lancaster.

Tot zijn spijt moest Craigie later aan de nabestaanden mededelen dat de Duitsers hem hadden verteld dat Sergeant Thomas Peat dood was gevonden, zijn parachute nog ongeopend.

Thomas Peat had een grote hoofwond aan het achterhoofd en had waarschijnlijk het vliegtuig geraakt bij het springen.

Phillips, Fair en Craigie verlieten het vliegtuig via het voorste ontsnappingsluik op ongeveer 350 meter. Ze werden gevangengenomen en brachten de rest van de oorlog door in een krijgsgevangenenkamp, Philips en Cragie in Stalag Luft 3 te Sagan.

Harderwijkers gingen nog jaren na de oorlog aan de Kampweg zoeken naar stukjes aluminium. Tegenwoordig is dit stuk landbouwgrond volgebouwd en niet meer als zodanig te herkennen. Een vraag hierover op de social media leverde als resultaat op, dat een kleinzoon van de eigenaar van de akker liet weten een stuk in bezit te hebben.

Dit stukje aluminium, een overblijfsel van de Lancaster, gaat terug naar de familie van navigator Roderick H. Capron.

Hoe we dit jaar de herdenking gaan invullen is nog de vraag. Covid zal bepalend zijn. Er is een aantal scenario's ontwikkeld, want één ding is zeker: er vindt een herdenking plaats, hoe dan ook. Om het herdenken ook in de toekomst te verzekeren is een stichting opgericht: We Will Remember. De stichting heeft als doel: het in stand houden van de nagedachtenis aan geallieerde vliegtuigbemanningen in de ruimste zin des woords.

De stichting tracht haar doel onder meer te bereiken door:

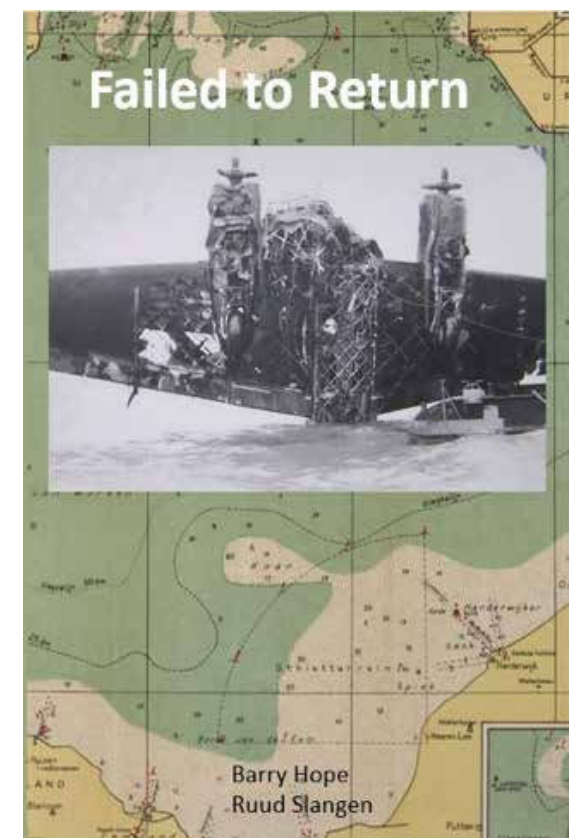
- het organiseren van herdenkingen en educatie,
- het verzorgen van publicaties,
- het onderhouden en uitbreiden van het netwerk, zowel nationaal als internationaal.

De stichting is bereikbaar via het emailadres: WeWillRemember@outlook.com, aan een website wordt gewerkt. Mocht u zich geroepen voelen een helpende hand toe te steken dan is dat mogelijk, fysiek en ook financieel.

De herdenking vindt altijd plaats op de zaterdag het dichtst bij de officiële Commemoration Day in het Britse Gemenebest van Naties, 11 november. In 2021 zal dit plaatsvinden op zaterdag 13

november, aanvang 10.30 uur, Begraafplaats Oostergaarde.

Nabestaanden worden op de hoogte gehouden van de gebeurtenissen en velen hebben aangegeven bij de herdenking aanwezig te willen zijn. Uiteindelijk zal er bij elk graf een foto geplaatst gaan worden als eerbetoon aan deze dappere mannen die zijn gestorven voor onze vrijheid. Er is een boek in de maak over deze begraafplaats met haar 45 gesneuvelden, hun missie, het vliegtuig en het squadron waarin zij dienden. Het boek zal in november verschijnen in de Engelse taal. Het boek "Failed to Return" zal nooit af zijn, er is nog veel informatie te vergaren. Mocht u geïnteresseerd zijn, laat het weten.

De zoektocht naar het verhaal achter de grafsteen gaat door.

F/O Roderick Capron

Sgt George Edwards

Sgt Thomas Peat

Sgt John Proctor

tekst **Robert Oosterhof**

Robert Oosterhof doet onderzoek naar de geschiedenis van de visserij en de botters. Hij is redacteur van Tagrijn, het blad van de Vereniging Botterbehoud.

Ondergedoken op een botter: oktober 1944

DE RAZZIA VAN PUTTEN

In de nacht van 30 september op 1 oktober 1944 werd door een Veluwe verzetsgroep op de weg tussen Putten en Nijkerk, nabij kasteel Oldenaller, een aanslag uitgevoerd op een Duitse militaire auto. Sommige Duitse militairen wisten te ontsnappen en al snel was de Duitse commandant in Harderwijk op de hoogte van het gebeuren. Duitse troepen kregen onmiddellijk opdracht Putten te omsingelen en in de buurt van de aanslag alle mannen bij elkaar te drijven. Daarbij vielen al acht slachtoffers.

Ook in het dorp Putten zelf werden mannen, vrouwen en kinderen bijeengedreven. In de loop van de zondag bepaalde het Duitse opperbevel welke represailles zouden worden toegepast. Heel Putten moest worden platgebrand, uitgezonderd de openbare gebouwen en huizen van pro-Duitse elementen, alle mannen van achttien tot vijftig jaar zouden worden afgevoerd naar concentratiekamp Amersfoort en Putten moest door de bevolking worden ontruimd.

Veel Puttenaren wisten zich gelukkig schuil te houden of te vluchten, maar op maandag 2 oktober werden 660 mannen naar het station van Putten afgevoerd vanwaar zij naar kamp Amersfoort werden getransporteerd. Onder hen niet alleen Puttenaren maar ook evacués uit het westen van het land en uit Arnhem en omstreken, mannen van elders die op familiebezoek in Putten waren, een kerkdienst bijwoonden of op doortocht waren op zoek naar voedsel.

Op 11 oktober 1944 werden 602 mannen uit kamp Amersfoort doorgezonden naar kamp Neuengamme in Duitsland. Onderweg wisten nog 14 Puttenaren te ontsnappen. Uiteindelijk zouden van de bijna 600 in Neuengamme gearriveerde mannen er na de oorlog slechts 49 naar Nederland terugkeren van wie er nog 5 later, ten gevolge van hun ontberingen, bezweken.

In Putten werden 105 panden en huizen opgeblazen of in brand gestoken. De Puttense bevolking moest vertrekken, maar mocht de volgende dag weer terugkeren.

Het vooronder van de HK 27, zoals het was opgesteld op de visserijzolder in het Stedsmuseum te Harderwijk

DE HERINNERING VAN BEERD LUITJES AAN DE RAZZIA VAN PUTTEN.

Via kleinzoon Erik van de Poll kreeg ik de beschikking over de herinneringen van zijn opa Beerd Luitjes (geboren in 1925) aan de razzia van Putten in oktober 1944. Het gezin Luitjes woonde aan de zee kant van Putten, in de buurtschap Steenenkamer, maar ook daar joegen de Duitsers in oktober 1944 fanatiek op de Puttense mannen.

Bij de ontsnapping van Beerd Luitjes speelde de Harderwijker botter HK 27, onbedoeld, een kleine maar belangrijke rol. We citeren (een deel van) de herinneringen van Beerd Luitjes:

“Tijdens de oorlog werd er veel gevestig met vader, de vangst moest vaak verplicht aan de Duitsers worden afgestaan. Als de Duitsers met hun speedboot vanuit Harderwijk kwamen, was je gedwongen de vangst af te staan. Natuurlijk werd dat niet altijd gedaan, de vis ging dan overboord voordat de Duitsers er waren. In de oorlogsjaren voor de razzia was het redelijk rustig in Steenenkamer. Als de ondergrondse de aanslag niet had gepleegd, was er ook geen razzia geweest.

Luitjes beseft dat hij veel geluk heeft gehad in zijn leven. Op de bewuste razzia-dag, een zondag, zat hij thuis, samen met zijn jongste broer en zijn moeder. Zijn vader was naar de kerk.

Vader kwam thuis uit de kerk en vertelde dat er een razzia plaatsvond. De dominee zei in de kerk dat vader beter naar huis kon gaan. Alle kerkgangers gingen naar huis.

Het bleek dat er op Duitsers was geschoten die nacht. Wat nu precies een razzia inhield, wist men op dat moment nog niet.

Zijn oudste broer zat bij opa, ome Jan en zijn oudste broer bij boerderij Stomphof aan de Hoornsdam, ook Beerd ging hierheen, daar leek het veiliger. Beerd haalde zijn fiets onder het stro vandaan, die was verstopt zodat die niet werd ingenomen door de Duitsers. Hij fietste halverwege op de Hoornsdam toen hij Duitsers hoorde die schoten op Wessel van de Veen die door het weiland vluchtte. Wessel viel neer in het bietenveld en de Duitsers renden naar hem toe. Op dat moment fietste Luitjes over de Hoornsdam langs de rennende Duitsers heen zo naar zijn opa toe. Op boerderij Stomphof aangekomen stond iedereen buiten en ome Jan zei dat als de Duitsers daar zouden komen dat ie in de gierput zou springen om zich te verstoppen. In de gierput stond zo'n halve meter gier en daar zouden ze makkelijk met z'n allen in kunnen. Beerds oudste broer Jan zei dat hij er in ieder geval niet in zou springen. Achteraf bekeken zou het iedereen zijn dood zijn geweest vanwege de schadelijke dampen van de gier.

Later hoorden ze schoten achter de dijk en bleek dat de broer van 'Koperen Lubbert', Hendrik van de Hazel, werd beschoten, hij werd later ook weggevoerd. Jan, de broer van Beerd, stelde op dat moment voor om de weilanden in te gaan richting het Oever. Daar was het afgelegen en rustig.

Terwijl het schieten doorging trokken ze door de weilanden heen, zodat ze uit het zicht bleven, naar de Knardersteeg waar de vijf koeien van vader graasden op het land van Bessel Slot. Achter op dat land lag een grote droogstaande kolk omringd door dood hoog riet. Beerds broer Jan besloot dat ze zich in de droge kolk zouden verbergen om zo de omgeving in de gaten te kunnen houden tussen het riet door. Tussen de stengels van het riet keken ze zo op het Oever. Na een lange tijd kreeg Beerd honger en ze twijfelden, omdat er op dat moment niets meer

Het monument ter nagedachtenis aan de razzia op de Herdenkingshof in Putten. Het monument is ontworpen door Marie S. Andriessen.

gebeurde, om naar huis te gaan. Zijn broer Jan zei dat dat niet ging gebeuren en dat ze zich voorlopig schuil zouden houden hier.

Even later verscheen er een Duitse halftrack op het Oeverstraatje die een aantal jongens achterna zat. De jongens waren vanaf het Oever naar zee gerend en hadden zich verstopt achter een rietkraag in het water. De Duitsers konden de jongens niet vinden. De halftrack draaide en reed vervolgens recht op de schuilplaats van Beerd en Jan af, dwars door de sloten heen, terwijl prikkeldraad en alles met de rupsbanden mee werd getrokken. Jan en Beerd dachten dat ze ontdekt waren. Ze wilden gaan rennen, maar bedachten zich. Als ze zouden gaan rennen, zouden ze doodgeschoten worden. De halftrack was de kolk nu tot zo'n 30 á 40 meter genaderd toen plots het stuur werd omgegooid en de halftrack recht naar zee richting rietkraag reed. Jan en Beerd wisten op dat moment niet dat daar die jongens zich schuil hielden. De halftrack begon door het riet heen te schieten ondanks dat ze niet konden zien of daar iemand achter zat. De hele rietkraag werd afgeschoten, de jongens hielden zich schuil onder water. Arie Evers werd kennelijk het vel van zijn oor afgeschoten en Teus Knevel was daar ook bij. De jongens werden niet ontdekt en de halftrack reed terug naar het Oeverstraatje. Toen de Duitsers weg waren renden Beerd en Jan langs de Schuitenbeek naar het water toe om daar een bootje te pakken en naar de vissersboten te varen op zee. Bij de Schuitenbeek lag al een bootje klaar met een aantal jongens: Jan en Willem van Diest die ook met de boot het water op wilden. Beerd en

zijn broer Jan stapten bij het bootje in. Er lag ook een vrachtschip met een halve lading hooi, de schipper was ook op dat schip. De jongens wilden zich verstoppen tussen het hooi op dat schip. De schipper vroeg wat ze kwamen doen en zei: "maak dat je weg komt, ik wil jullie niet aan boord hebben."

Voor de kust lagen ook nog een stuk of 4 botters uit Harderwijk voor anker; die wilden niet voor de Duitsers varen. Ze voeren naar één van deze schepen, de botter HK 27 die daar ook lag. Ze gingen aan boord, traptten de deur in en verstopten zich aan boord. Aan boord bevond zich o.a. melk, koffie en suiker. De jongens verscholen zich in het vooronder. Ze konden de Duitsers vanaf de botter op de wal zien lopen, maar zij kwamen het water niet op. Vader kwam na een tijdje naar de botter toe en vroeg hen naar huis te komen. Vader ging naar huis, maar de anderen bleven op de botter. Vader liep samen met de oude Henrik van Diest zo tussen de Duitsers door naar Stomp-hof en ging daarna naar huis.

De jongens bleven zes dagen op de botter, 's avonds of 's nachts gingen ze in het donker de wal op om de koeien te melken. Moeder haalde daarna de melkbus op waarna de jongens terug naar de botter gingen. De Duitsers waren tijdens de razzia ook thuis aan de deur geweest en hadden naar vader gevraagd, waarop moeder antwoordde dat vader naar de kerk was en dat ze hem waarschijnlijk al hadden. Daarna gingen de Duitsers weer verder. 's Nachts na de razzia gingen ze één keer naar huis en daar aangekomen zagen ze dat de huizen in Putten in brand werden gestoken. Na iedere dreun vloog er een volgend huis in brand. Ze verscholen zich die nacht in een leegstaande eendenkooi. Daarna kwamen Beerd en Jan nooit meer de weg op, de hele hongerwinter niet....."

DE BOTTER HK 27

De botter HK 27 waarop Beerd Luitjes en zijn kompanen een aantal dagen zaten ondergedoken was eigendom van Aart Mons (geboren 1884) en Jan Karssen (1891) uit Harderwijk. Aart en Jan waren zwagers, Aart was getrouwd met Maria Karssen, een zus van Jan.

De botter was van Marker origine, zij hadden haar in 1936 gekocht van Hendrik de Haas. Wat bracht de HK 27 en de drie andere, niet-geïdentificeerde schepen, naar Putten? Putten had vanouds een aantal eigen vissers-scheepjes (op het hoogtepunt een tiental, in de oorlog nog 4) maar geen haven. Bij Noordwesten wind was de ondiepe kust lager wal en bij storm geen veilige plek. Bij rustig weer lagen de Puttense schepen voor de kust voor anker, was het slecht of onbestendig dan gingen de kleine schuitjes (punters, pluutjes en kubboten) de Schuitenbeek op en werden zo mogelijk op de wal getrokken. De grotere schepen kozen dan domicilie in de vluchthaven voor de sluis bij Nijkerk. Eigenlijk hadden 'vreemde' schepen bij Putten dan ook niets te zoeken, zeker niet voor langere tijd en onbemand. Mogelijk moeten we de verklaring voor de aanwezigheid van de Harderwijker schepen voor Putten vinden in de operatie 'Market Garden' die op 17 september 1944 startte met o.a. grote luchtlandingen bij Eindhoven, Nijmegen en Arnhem. Uit vrees dat de oprukkende geallieerde legers de vissersvloten van de Oost- en Zuidwal van het IJsselmeer zouden gebruiken als transportmiddel voor hun troepen, kregen de vissers van Spakenburg, Harderwijk en Elburg op 18 september 1944 opdracht hun schuiten te verplaatsen naar Stavoren. Uit Harderwijk vertrokken ruim 20 schepen, vooral de grotere bidders en pluten, om uiteindelijk op Urk te belanden. Op de lijst van op Urk opgelegde schepen staat de HK 27, toch ook een grote schuit, niet vermeld. Het is denkbaar dat de HK 27 in eerste instantie wel deel uitmaakte van het konvooi dat uit Harderwijk richting Urk vertrok, maar tussentijds de koers verlegde en bij Putten voor anker ging. Putten lag dicht bij Harderwijk en de vissers konden zo eenvoudiger toezicht op hun schip houden. Maar ook de afwezigheid van een motor op de HK 27, de meeste grote Harderwijker schuiten hadden al wel een A- of T-Fordje aan boord, maakte het schip minder bruikbaar voor het door de Duitsers

gevreemde troepentransport. Misschien werd deze botter om die reden niet gedwongen naar Urk te vertrekken. In 1950 staakten Aart Mons en Jan Karssen de visserij. De botter wordt, zo lezen we in het formulier van aangifte, niet meer gebruikt en de netten en zeilen zijn grotendeels verkocht. Hij is te koop aangeboden, maar, dachten Aart en Jan, er zal niet gauw een koper voor komen, want het is een oude schuit. Aart Mons had blijkbaar al eerder de bakens verzet: op het registratieformulier wordt 'nettenboeter' als zijn hoofdberoep vermeld. De HK 27 werd in 1950 gesloopt maar, heel bijzonder, delen van schip en inventaris bleven bewaard waarmee later in het Veluws Museum, nu het Stedsmuseum Harderwijk, het vooronder van de botter op de visserijzolder werd nagebouwd. Tijdens de grote renovatie en herinrichting van het Stedsmuseum van begin 2021 is het vooronder van de HK 27 overgedragen aan het Bottermuseum bij de Vischafslag naast Molen De Hoop. Daar zal het weer worden opgebouwd en zal weer te zien zijn hoe vissers destijds leefden en waar in 1944 enkele Puttense onderduikers zich een aantal dagen verscholen.

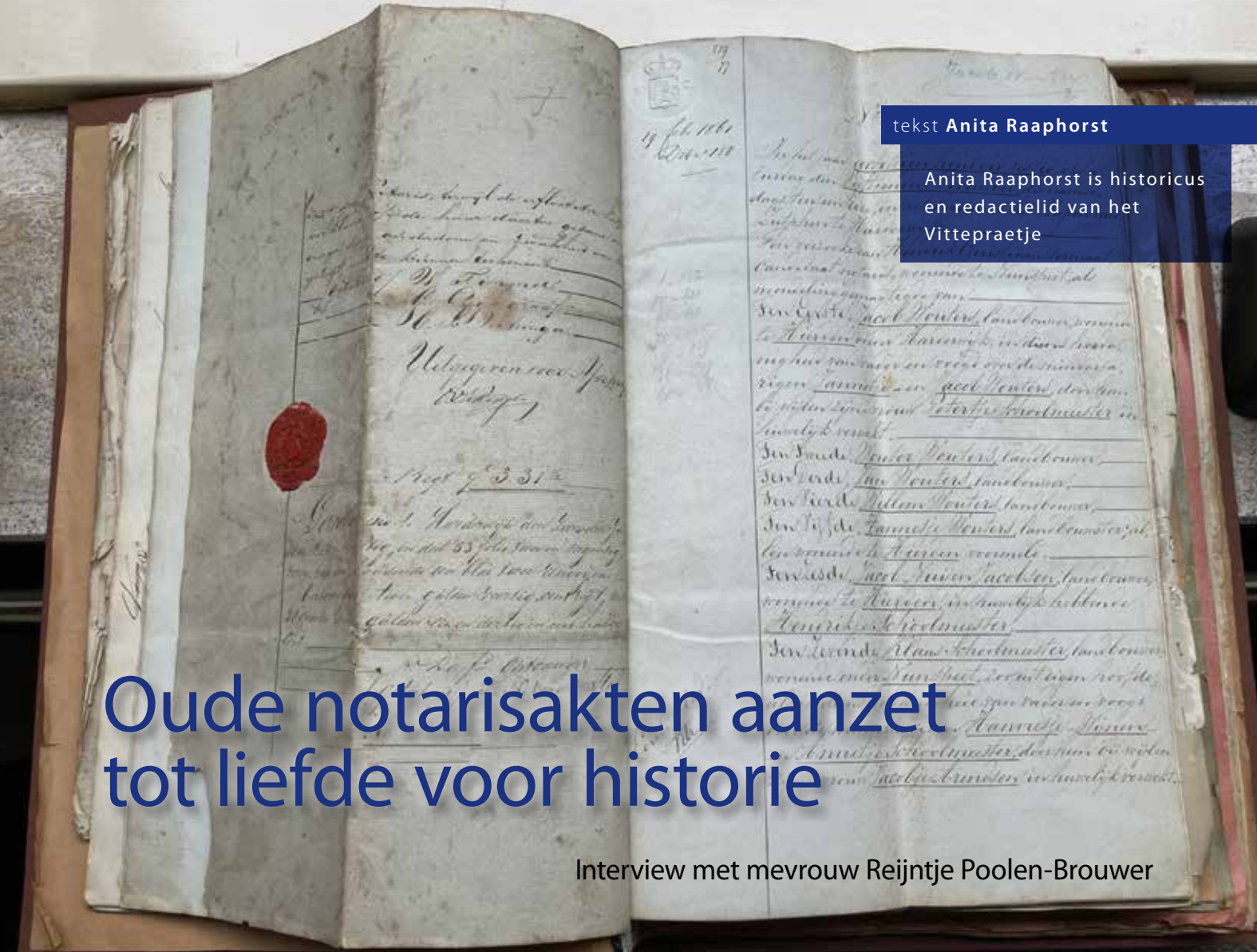
MET DANK AAN:

Erik van de Poll, Putten

Peter Overeem, Stedsmuseum Harderwijk.

De HK 27 nabij de haven van Harderwijk.

tekst **Anita Raaphorst**

Anita Raaphorst is historicus
en redactielid van het
Vittepraetje

Oude notarisakten aanzet tot liefde voor historie

Interview met mevrouw Reijntje Poolen-Brouwer

Op tafel ligt een groot dik boek met daarin ingebonden notarisakten uit de 19^e en 20^e eeuw. Prachtig bekrachtigd met rode lakzegels. Ze gaan over verhuizingen, landtoewijzing en verkoop van goederen van en aan de familie Brouwer uit Hierden. "Hierdoor is mijn liefde voor geschiedenis ontstaan", vertelt Reijntje Poolen-Brouwer, "maar ook door alle verhalen van mijn grootmoeder en mijn oom. Bovendien had onze kelder een gewelf, een teken dat de boerderij heel oud was. Dat fascineerde mij."

Reijntje is kort na de oprichting van Herderewich al lid geworden van de vereniging. "Het was allemaal zo interessant, al die lezingen, ik woonde ze allemaal bij. De oude Henk Schiffmacher van de slagersfamilie uit de Luttekepoortstraat wist altijd zo veel te vertellen. Ik denk daar met veel plezier aan terug." Reden genoeg om het leven en de maatschappelijke inzet van dit lid van het eerste uur te belichten!

JEUGD

Reijntje werd in 1936 geboren op boerderij De Bisschop aan de Zuiderzeestraatweg 113 in Hierden. De boerderij is van voor 1880, in dit jaar

werd er al verbouwd. Haar vader Jakob Brouwer was landman zoals dat toen werd genoemd. Hij was ook musicus; hij speelde orgel en was koorleider van waarschijnlijk Euodia. Haar moeder Petertje Hop werkte mee op de boerderij. Het was een klein gemengd bedrijf. Het huis was niet groot, opa en oma woonden er en de ouders van Reijntje waren er bij ingetrokken. Opoe heette van zichzelf Ardelehof.

De familie Ardelehof was afkomstig uit Niebroek onder Vaassen. Mogelijk zijn ze in de 18^e eeuw met jonkheer C.J. Sandberg meegekomen naar de Essenburgh.

Reijntje bezocht de lagere school in Hierden tot

De ingebonden akten uit de 19^e en 20^e eeuw. Bron: R. Poolen-Brouwer

en met klas 8, de laatste klassen vormden een soort ulo. Er waren drie jongere broers: Rende, Jakob en Henk. Henk is overleden, Jakob woont nu op de oude boerderij.

"De belangrijkste gebeurtenis uit die tijd was de uitbraak van de Tweede Wereldoorlog. Er kwamen toen veel kinderen uit de steden, die brachten allerlei nieuwe dingetjes mee, één van die meisjes was al op de kleuterschool. Dat kenden wij nog niet. Achter ons was een camping en daar kwamen ook die stadskindertjes met hun ouders kamperen. In oorlogstijd woonden ze langere tijd in Hierden. Dat mensen in de oorlog eten kwamen halen, soms helemaal uit Den Haag, maakte grote indruk. Trekkers noemden ze hen. De school was zeker een half jaar dicht. Het was veel te gevaarlijk. Er waren steeds bombardementen; dan kwamen de jagers eraan. Die beschoten de treinen en kwamen over ons heen. Dan ging het luchtalarm af en moesten wij onder de banken gaan zitten. En aan het eind van de oorlog kwamen natuurlijk de Canadezen!"

Jeugdfoto van Reijntje met haar ouders en broer Rende. Bron: R. Poolen-Brouwer

VOLWASSEN

Reijntje ging in 1960 het huis uit, ze trouwde toen met Rende Poolen van de Zuiderzeestraatweg 69. De ouders van meneer Poolen hadden een expeditiebedrijf en in het begin van de oorlog moest Reijntje's schoonvader altijd voor de voedselvoorziening rijden. Na de oorlog heeft het bedrijf van haar schoonouders hout binnengehaald vanuit Duitsland. Dat was in het

kader van de Wiedergutmachung, de herstelbetaling. Ook werd de vrachtauto gebruikt om de muziekvereniging "Kunst na Arbeid" op

De vrachtauto van familie Poolen volgeladen met hout. Bron: R. Poolen-Brouwer

Koninginnedag rond te rijden door Hierden. "We hebben eerst bij Rende thuis gewoond, daar hebben we een schuur verbouwd tot woonhuis, je had toen woningnood en al die toestanden." Later zijn ze verhuisd naar de Kruisweg waar ze nu nog wonen. Rende had daar een rijwielhandel en Reijntje runde een Bed&Breakfast. Reijntje en Rende kregen twee kinderen, een zoon en dochter. Ingrijpend in hun leven was het feit dat de dochter gehandicapt is. Ze verblijft op Philadelphia in Vierhouten. "Daardoor ben ik iets van de gezondheidszorg gaan zien; ik ben heel lang lid geweest van de oudercommissie en heb een poosje in het regionale bestuur van Philadelphia gezeten. Dan krijg je een hele andere kijk op de dingen, je ziet hoe er gewerkt wordt, bekijkt het meer van binnenuit. Ik verschilde wel eens van mening met de psychologen over de behandeling van onze dochter. Met één psychologe kon ik goed overweg, samen hebben we een rapport opgesteld dat nog steeds wordt gebruikt voor onze dochter."

FRANKRIJK HOUWEN, IN POLDER BOUWEN

Na de oorlog waren er woningen nodig in Harderwijk. Er werden wijken buiten de stadgrachten gebouwd: de Zeebuurt, Tweelingstad, Stadsdennen. Toen de wijk Stadsweiden nog in aanbouw was, ontwikkelde het gemeentebestuur al plannen om aan de noordoostzijde van Harderwijk woningbouw mogelijk te maken. Door massaal verzet van de Hierdense bevolking

duurde het tot 1984 voordat het bestemmingsplan van de wijk Frankrijk werd goedgekeurd en er woningen konden worden gebouwd. Een alternatief voor het bebouwen van dit gebied was bouwen in de polder, daar was ruimte genoeg. Vandaar dat er borden verschenen met de leus *'Frankrijk houden, in polder bouwen'*.^{1,2} Reijntje was in die tijd bestuurslid van de Vereniging Belangengroep Hierden. "Er zouden 5000 woningen komen in Frankrijk. Daar was de hele bevolking op tegen. Iedereen deed mee aan het protest, ook de huisdokter en in mindere mate de kerk. Die samenwerking gaf veel saamhorigheid. Ons voorstel was om eerst in Drielanden te gaan bouwen, dat was toch al het plan. Daar woonden niet zoveel mensen als in Hierden. Of in Zeewolde, daar was ruimte genoeg. Uiteindelijk is er een convenant gesloten: 2500 woningen in Drielanden en 1500 in Frankrijk. Die zijn er ook gekomen." Haar werk voor de belangenvereniging heeft wel haar mening gevormd: "uiteindelijk draait alles om politiek, om macht, geld."

HERDEREWICH

Reijntje is sinds mei 1987 lid van Herderewich. Ze maakte 10 jaar lang deel uit van de Werkgroep Open Monumentendag, samen met Henk Schiffmacher, Niek de Jong, Co van Andel en Karel Uittien. Ze bracht uren door in het streekarchief, toen onder leiding van archivaris John van Hell. Reijntje vindt haar eigen verhaal niet zo interessant als wel alles wat ze in het archief heeft onderzocht. Zo verdiepte ze zich onder andere in de herkomst van haar eigen familie, de schietplaats in Hierden, de Belgische vluchtelingen.

GESCHIEDENIS VAN DE FAMILIE BROUWER

Reijntje ontdekte dat haar familie eigenlijk uit Harderwijk kwam en woonde aan de Brouwerssteeg³, in hetzelfde pand waar in januari 1998 een grote brand uitbrak. De betekenis van de familienaam hield in vroegere tijden vaak verband met het ambacht dat uitgeoefend werd. Het ligt voor de hand dat het bij de familie Brouwer om bierbrouwers ging. Stamvader was Aert Brouwer, geboren in 1688 als zoon van Hendrik Aerts en Enike Gerrits. Ze hadden een bierbrouwerij op de hoek van de Vijhestraat (Smeepoortstraat) en Brouwerssteeg, genaamd De Witte Leeuw. Het huis, met schuur, plaats en brouwerij, strekte zich uit tot aan de wallen, waar nu de Plantage is, ook wel de Boompjeswal genoemd. Aert Brouwer, enig zoon, nam in 1734 de brouwerij over. Hij

trouwde met Truitje Jacobs en ook zij kregen één zoon met de naam Hendrik. De brouwerij werd in 1746 verkocht. Hendrik vestigde zich in Hierden. De mannen van de Hierdense tak waren wagenmakers, klompenmakers en landbouwers. Bekend uit de 20e eeuw zijn natuurlijk de Gebroeders Brouwer. Rende en Henk Brouwer vormden een trompetduo en werden bekend op radio en tv.

BROUWERSBOS

Nog steeds zijn er namen in Hierden die doen denken aan de familie Brouwer. Denk maar aan de Brouwersbosweg. De Veluwse bossen strekten zich toen nog uit tot vlakbij het dorp Hierden, het gebied de Duinen. Het valt aan te nemen dat een deel van dit bos het Brouwersbos werd genoemd, naar de familie Brouwer op de boerderij de Grevenhof. Er is nog steeds een restant van dit bos te vinden, bij de (Tweede) Parallelweg. Kinderen, waaronder ook Reijntje, gingen vroeger wel kerstbomen halen in het Brouwersbos. Ook was er ooit een Bisschopssteeg, wellicht is dat de tegenwoordige Akkerweg. Hierden had in die tijd 87 huizen. In het bos stond huis nr 87; de boerderij Beekhuizen. Daar woonde ene Aert Brouwer die een schaapskooi had.

*De boerderij De Bisschop zoals deze er nu uitziet.
Bron: Google streetview*

SCHIETPLAATS HIERDEN

Ook deed Reijntje onderzoek naar de Schietplaats Hierden. Ze schreef erover in het Vittepraetje⁴. De schietplaats lag in de Tweede Wereldoorlog in de Mheenlanden, of zoals ze het in Hierden noemen 'de Oostermheen'. Hierden was een oefenplaats, het echte werk werd gedaan vanaf de schietplaats achter in de huidige wijk Stadsweiden. Vandaar uit werden Engelse

Vlnr J. Beusekom, Gerrit vd Berg, Rende Poolen, Rende Hop op hun zelfgemaakt bootje. Bron: R. Poolen-Brouwer

vliegtuigen uit de lucht geschoten. Zoals Reijntje al schreef vloog er tijdens de oefeningen een vliegtuig, de "Bello", met erachter een luchtzak. Als deze naar beneden kwam, en de Hierdense jongens het te pakken kregen, namen ze de zak mee naar huis. De zak was gemaakt van nylon, een stof die nog onbekend was. Mooi om gordijnen van te maken! Ook gebruikten de jongens het voor het maken van een bootje. De stof was het zeil en een benzinetank van een neergeschoten Engels vliegtuig de boot zelf. Reijntje en Rende waren ooggetuigen toen er Duitse soldaten van de Willem George Frederik-kazerne uit Harderwijk naar de schietplaats kwamen om te oefenen. Ze marcheerden over de Zuiderzeestraatweg, vaak met een muziekkorps voorop en zongen er Duitse soldatenliedjes bij.

TERUGBLIK

Natuurlijk kan Reijntje meer vertellen over haar onderzoek in het archief en over haar leven. Over de Belgische vluchtelingen die ook bij haar familie op de Grevenhof zaten en die tot laat in de jaren '70 nog elk jaar op bezoek kwamen. Over de inkwartiering van soldaten bij haar oma, vlak voor de 2^e Wereld Oorlog. Over de Essenburgh, het huis Vlierburg. Ze heeft niet zoveel kunnen onderzoeken als ze wel had gewild en nu is het vanwege haar gezondheid niet meer mogelijk

In memoriam

Op 7 augustus jl. overleed Reijntje Poolen-Brouwer. Dit interview vond plaats in de weken voor haar overlijden. Ze heeft de tekst gelezen en goedgekeurd. Wat werd ze weer enthousiast over alles wat ze zelf had onderzocht. Wat vond ze het jammer dat ze zelf niet meer naar het archief kon gaan. Haar man Rende heeft toestemming gegeven om dit artikel te plaatsen, als een 'in memoriam'. We wensen hem en zijn familie veel sterkte toe.

het archief te bezoeken. Maar ze kijkt met plezier terug op haar activiteiten. "Het is allemaal begonnen met de oude boeken op onze boerderij De Bisschop," herhaalt ze nog eens," de akten van onder andere notaris Neeb uit de 19^e eeuw." Haar man, Rende Poolen, heeft overigens nog een leuke anekdote over diezelfde notaris. "Die man was tegelijkertijd ook rijexamenator. Om je rijbewijs te halen, moest je 100 meter rijden door een straatje tegenover het gesticht Pius. Er zakte niemand!" Toen Rende zelf zijn rijbewijs ging halen, was de notaris geen examinerator meer. Op 13 april 2010 heeft Reijntje een lintje gekregen uit handen van burgemeester Berends. Daarmee werd zij geëerd voor al haar inspanningen voor de maatschappij. Een mooie erkenning voor al haar werk.

Lintjesuitreiking met vlnr dhr. Van Panhuis, wethouder Eijssenga, R. Poolen-Brouwer, burgemeester Berends. Bron: R. Poolen-Brouwer

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Geschiedenis van Harderwijk, C.A. Bos en anderen, Uitgeverij Boom, Amsterdam, 1998, p 224-227

² 'Van Heeraalszstraat tot Triasplein'. Het straatnamenboek van Harderwijk en Hierden. Peter Mesker en Niek de Jong, Harderwijk Reeks, 1999, p. 13.

³ Schilder's Nieuws- en Advertentieblad, Peter Sanders, 1997

⁴ Vittepraetje, 2016, nr 2, p 14

Erfgoedfestival Gelderland 2021 in Harderwijk

Oktober is de Maand van de Geschiedenis. Deze jaarlijks terugkerende themamaand wordt georganiseerd door het Nederlands Openluchtmuseum en heeft als doelstelling geschiedenis voor een breder publiek toegankelijker te maken. Diverse instellingen waaronder musea, archieven, bibliotheken organiseren speciale activiteiten rondom het jaarlijkse thema. Zo organiseren diverse steden bijvoorbeeld de 'Nacht van de Geschiedenis'.

THEMA 2021: 'AAN HET WERK!'

Op 3 oktober a.s. is de start van de Maand van de Geschiedenis met het Erfgoedfestival in Nijmegen. Dit jaar draait het allemaal om het thema 'Aan het Werk!'. Voor de provincie Gelderland koos Erfgoed Gelderland tien locaties waar tien kunstenaars zich lieten onderdompelen in de historie. Het is de bedoeling dat zij vanuit deze ervaringen een kunstwerk creëren. Die tien kunstenaars zullen hun werk presteren tijdens het Erfgoedfestival.

HARDERWIJKSE BOTTERMUSEUM

Het Bottermuseum is een van de tien locaties die uitgekozen werden door Erfgoed Gelderland. Rob van Luijk, verantwoordelijk voor de PR van het

tekst **Anita Raaphorst**

Anita Raaphorst
is historicus en
redactielid van het
Vittepraetje

museum, vertelt: 'Wij werden gekoppeld aan Ellen ten Damme, een van de hoofdartisten. Zij is een veelzijdige Nederlandse zangeres, muzikante en actrice. In juni hebben wij haar een gevarieerd programma voorgeschoteld. Zo heeft zij meegewerkt aan een botter in de botterloods, meegewerkt met een kotter, een wandeling gemaakt met een stadsgids, oud vissersvrouw Ria Jansen van de HK 7 bezocht als ook het vernieuwde stadsmuseum.' In een interview met de Stentor zei Ellen dat zij zoveel informatie heeft gekregen dat het nauwelijks in één lied te vatten is ¹.

EDUCATIEPROJECT VOOR JONGE KINDEREN

Het Bottermuseum heeft op verzoek van Erfgoed Gelderland een opdracht gegeven aan drie studenten van de Hogeschool Arnhem Nijmegen om een educatieproject te ontwikkelen voor jonge kinderen. Zij zullen op eigentijdse wijze de visserijgeschiedenis toegankelijk maken voor deze doelgroep. Het wordt een combinatie van een rondleiding door vissersvrouw Jannetje Foppen (Jannet Doornhof) en een tocht op een botter met schipper Foppen (Rob van Luijk). Ook dit project wordt op 3 oktober gepresenteerd in Nijmegen.

OPTREDEN ELLEN TEN DAMME

'Natuurlijk hoopt iedereen dat het festival in Nijmegen live kan plaatsvinden, maar anders zal het festival online gehouden worden', aldus Rob. 'Ellen komt ook nog in Harderwijk, ze treedt op 5 november op voor een kleine groep mensen. In de media zal daar nog meer informatie over komen. De Stichting Bottermuseum zal dit evenement aangrijpen om een donoractie op te zetten. De inkomsten zijn bedoeld om het museum in te richten.'

Meer informatie over het Erfgoedfestival is te vinden op erfgoedfestival.nl

¹ Stentor, 6 juni 2021, regio p. 5

tekst **Jan Ruijne**

Jan Ruijne is journalist en
historicus. Hij is redacteur
van het Vittepraetje en
bestuurslid van Herderewich

Veldkeien Peelenpoort

Vindplaats Havendam levert schat aan gegevens op over verdediging van Harderwijk

De opgraving aan de Havendam is voltooid. Er zijn foto's genomen en metingen verricht. Allerhande voorwerpen zijn geborgen en grondmonsters veiliggesteld. Het komende jaar worden al die gegevens bestudeerd en geïnterpreteerd. Wat dan volgt is een eindrapport. In dat rapport denken de archeologen meer duidelijkheid te kunnen geven over hoe de verdediging van Harderwijk in de late middeleeuwen was georganiseerd in dit deel van de stad.

Het restaurant Papa Beer wordt in november 2020 gesloopt. Archeologen van het bureau RAAP kunnen dan aan de slag. Zij leggen de fundamenteën bloot van een hele reeks muren, trappen, kelders en putten. Om te beginnen wordt een gaaf stuk stadsmuur blootgelegd. Een echt oude muur, waarschijnlijk tussen 1300 en 1400 gebouwd. Ook worden voor het eerst restanten van de stadhouderswoning gevonden. Die woning -ook wel het Nieuwe Blokhuis genoemd- maakt onderdeel uit van een dwangburcht: de burcht die in opdracht van de hertog van Gelre rond 1519 is ge-

bouwd. Niet om de inwoners te beschermen tegen gevaar van buitenaf, maar om ze in bedwang te houden, zodat de Harderwijkers trouw hun belasting aan de hertog betalen.

De burcht, zo blijkt, is verbonden met een bolwerk. Dat bolwerk is wél bedoeld om vijanden van buiten tegen te houden. Tenslotte wordt de aanzet gevonden van een tot dan toe verdwenen stadspoort, de zogenaamde Peelenpoort. En goed om even bij stil te staan: al dit historisch moois is gevonden in een stukje grond van pakweg twintig bij dertig meter.

WERK LIGT STIL

In december wordt het werk stilgelegd. De archeologen stuiten op kabels en leidingen die eerst verlegd moeten worden voor ze verder kunnen met graven en onderzoeken. Maandenlang ligt het werk stil. Pas in het voorjaar wordt het onderzoek voortgezet. Wat heeft deze laatste paar weken graafwerk opgeleverd? We stellen de vraag aan archeoloog Dorien te Kieffe, de onderzoeksleider. Te Kieffe: “Er zijn meer muren vrij gelegd van de Peelenpoort, de laatmiddeleeuwse stadspoort van Harderwijk. Hierbij hebben we kunnen vaststellen dat de bakstenen muren van de poort gefundeerd waren op grote veldkeien. Een funderingswijze die nog niet eerder is waargenomen bij middeleeuwse stadspoorten in Harderwijk. Helaas hebben we de voorzijde van de poort niet kunnen vrij leggen, dit blijft behouden onder het straatwerk van de Grote Oosterwijk.” Een tweede resultaat is dat er een deel van een gang is vrij gelegd. De gang loopt tussen de binnen- en buitenmuur van het bolwerk, ook wel het rondeel genoemd. Niet alles wordt blootgelegd, maar Te Kieffe vermoedt dat de soldaten vroeger door deze gang het hele rondeel konden belopen. Voor de verdediging van een stad was het belangrijk dat soldaten snel én veilig verplaatst konden worden van a naar b. Ze moesten daar opduiken waar de bedreiging op dat moment het grootst was. Te Kieffe: “Onder de muren van het bolwerk zijn mogelijk de fundaties van een oudere toren aangetroffen. Het gaat om een toren die op de hoek van de stadsmuur gestaan moet hebben. Deze toren is mogelijk afgebroken toen op deze plek, de noordwesthoek van de

Oudere muur toren

stadsmuur, het bolwerk is aangelegd. Dat bolwerk dateert uit de zestiende eeuw. De toren is vermoedelijk een uitkijkpunt geweest voor de stadsverdediging in een eerdere fase, in de veertiende en vijftiende eeuw.” De archeoloog formuleert voorzichtig: veel gegevens moeten eerst grondig gecontroleerd worden. Het slotwoord van Te Kieffe: “Nu volgt een tijd van bureauonderzoek waarin de vondsten worden geanalyseerd en alle bevindingen in elkaar worden gepast. Wat uiteindelijk volgt is een rapportage waarin alle bevindingen worden samengevoegd tot een goed verhaal over de stadsverdediging en de bewoning in de noordwestelijke hoek van Harderwijk.”

Gang rondeel

Reacties herbouw Harderwijkse toren op het Kerkplein

In het vorige Vittepraetje stond een voorstel van Harry Schel om op het Kerkplein, op de plek waar de toren van de Grote Kerk heeft gestaan, een woontoren te bouwen met de afmetingen van de oude toren. Er waren negatieve reacties zonder uitleg. Hieronder de reactie van Hans Drost, oud-architect en oud-stadsgids bij Stichting Rondeel:

- Het gezichtsbepalend bouwwerk van elke historische stad was in de middeleeuwen de torenspits van een kerk. In ons geval de toren van de Grote Kerk. Vanaf de omliggende zandwegen vanuit Ermelo en Nunspeet was die destijds goed te zien.
- Die tijden zijn voorbij. Vanaf het water kunnen we nu de witte Vuurtoren op de kop van de Harderwijker haven als baken herkennen. Maar zelfs vanaf het water blijft de Grote Kerk op het Kerkplein goed zichtbaar boven het groene woud van de prachtige oude lindebomen.
- Een nieuwe toren zonder het bijbehorende tussenstuk van de Oude Kerk is echter ondenkbaar en te kostbaar. De kerk heeft haar financiële middelen hard nodig om het onderhoud te bekostigen. En dat resultaat mag er zijn. De Harderwijkers mogen trots zijn op het behaalde resultaat.
- Een woontoren los vóór de kerk is ook een slechte oplossing. De bewoners zullen een vrij uitzicht willen en wellicht willen parkeren op het Kerkplein. Slechts een paar bomen zouden dan gehandhaafd blijven. Terwijl juist het weelderige groene dak boven het plein bijzonder is voor onze oude binnenstad.

- Het is verder goed om te beseffen dat de oude binnenstad van Harderwijk de meest verschillende pleonsoorten heeft van Nederland: het grote vierkante plein voor de Hervormde Grote Kerk met zijn prachtige oude lindebomen; de Markt, het voormalige marktplein voor het Oude Stadhuis in het centrum van de stad; het Muntplein aan de Smeepoortstraat, rechthoekig van vorm, fungeert als binnentuin bij de omliggende woningen. De Vischmarkt is een langgerekt rechthoekig plein met deels prachtige oude bomen en een verhoogd podium met waterbassin; het Kloosterplein is ook rechthoekig zonder bomen; een afwijkend pleintje is de Smeepoortenbrink, driehoekig van vorm met lindebomen en voorzien van oude basaltkeien; dan is er nog het knusse pleintje bij het Blokhuis, waar nog enkele voormalige stadsboerderijen staan; tot slot het Hortuspark, het grote groene plein, met de majestueuze plataan en de zeer oude Ginkgo biloba. Mijn conclusie is: het voorstel voor de bouw van een nieuwe stenen of betonnen toren op het Kerkplein is niet alleen onhoudbaar, maar ook onwenselijk, net als de voorstellen in Utrecht om het gat tussen de Domtoren en de Domkerk op te vullen. Harderwijk heeft nog genoeg kleine onderdelen van de historische stad over, om deze alsnog te verbeteren.

Harry Schel wil nog 2 opmerkingen maken over zijn woontorenidée.

“In de eerste plaats is in verband met plaatsgebrek onder andere de beschrijving van de geschiedenis van de verwoesting en de herbouw van de kerktoren in andere Hanzesteden achterwege gelaten. Geïnteresseerden kunnen dat via internet nog achterhalen. De 120 m hoge toren van de St. Michaelkerk in Zwolle werd na blikseminslag niet herbouwd, maar daar had men nog een 75 m hoge Peperbus bij de Onze Lieve Vrouwenkerk. Zutphen en Kampen kennen, als blijk van hun welstand, naast oude kerktorens, ook nog profane torens uit de 17^e eeuw.” Over het idee van de woontoren zegt Harry: “De gedachte aan een woontoren was bij mij ontstaan door het inrichten van een oude kasteeltoren als woontoren (7 appartementen en een meditatiekamer) in mijn vorige woonplaats. Mijn gedachte werd versterkt door het bericht op de website van TV-Gelderland, dat in de beide 51 meter hoge torens van de Walburgiskerk (uit 1315) in Arnhem vier appartementen van elk 100 m² worden aangebracht.”

Dries van den Berg Harderwijker pur sang

Dries van den Berg, de Harderwijker pur sang, overleed op 27 januari 2021 aan een hartstilstand.

Dries (13 augustus 1956) groeide op in het Nachthok en begon in 1978 als zelfstandig ondernemer. Hij maakte furore als standwerker, waar hij, in klederdracht, zijn gerookte paling aan de man bracht. Zijn rokerijtje aan de Kromme Oosterwijk werd al snel te klein en hij verplaatste zijn bedrijf naar de Burgemeester de Meesterstraat.

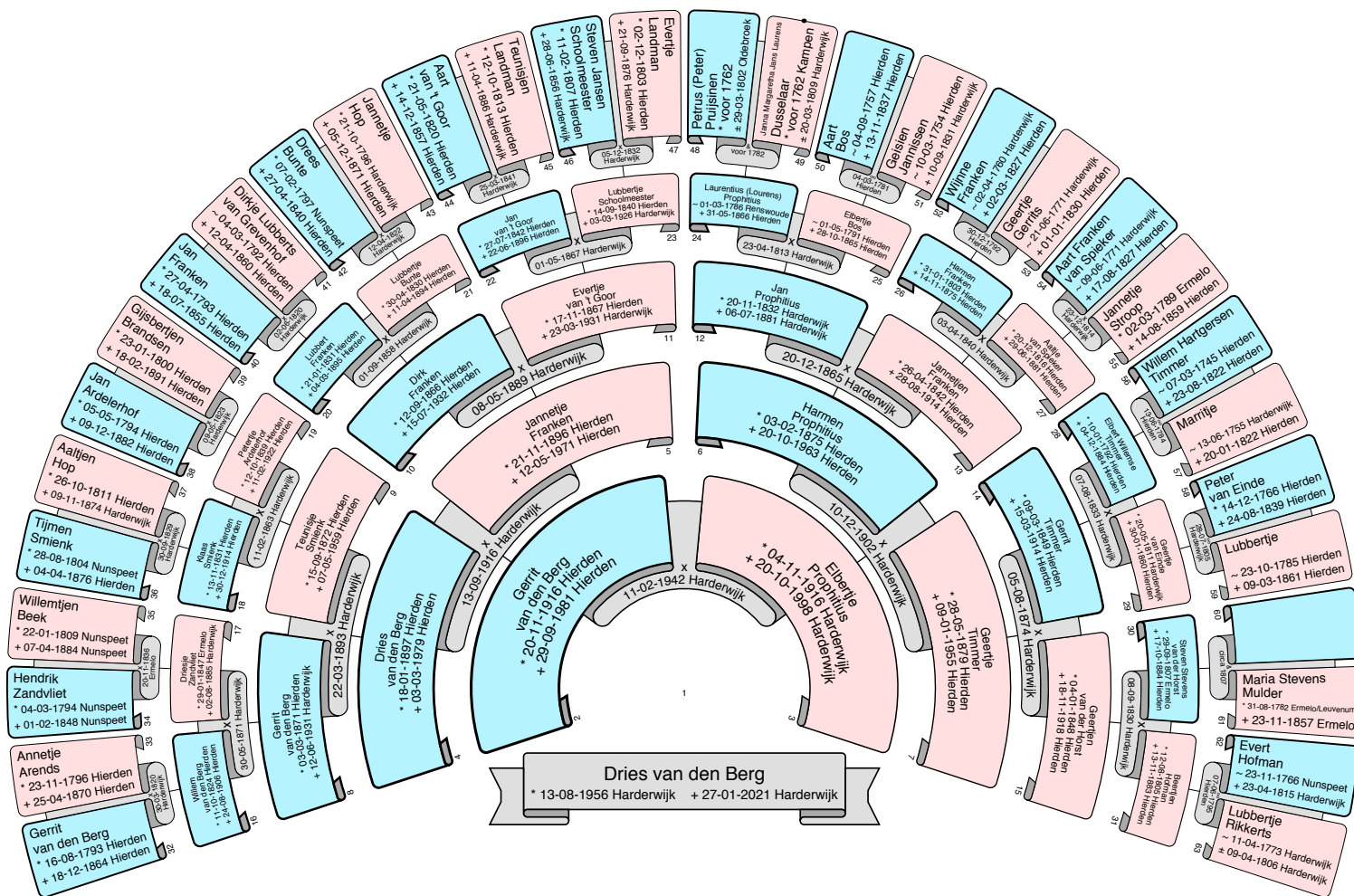
Samen met zijn maat Johan Kok (1944-2000) organiseerde Dries in juni 1983 de eerste Aaltjesdag, al jarenlang een toeristische trekpleister voor Harderwijk.

Nadat op 17 september 1999 door een fatale brand zijn complete bedrijf in de as werd gelegd, besloot hij zijn zaak op dezelfde plaats te herbouwen, maar nu als Palingrokerij & Viswinkel.

Toen zijn bedrijf aan de Burgemeester de Meesterstraat plaats moest maken voor het Waterfront, verplaatste hij het in 2018 naar de Stephensonstraat en richtte daar ook het eerste Palingmuseum van Nederland in.

Na de grondige restauratie en herinrichting van het Stadsmuseum in 2021, heeft ook iets van Dries daar een prominente plaats gevonden. Zijn originele jasje met rode shawl zijn te vinden in de waskamer de 'Verloren Voorwerpen'.

Hieronder een kwartierstaat, samengesteld door Renate en Karel Uittien, waaruit blijkt dat bijna al zijn voorouders afkomstig zijn uit Hierden en Harderwijk.

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

Bed BREAKFAST
DE STADSBOERDERIJ
HARDERWIJK
Weiburglaan 9, 3844 KZ Harderwijk
06 - 51 07 41 76

OGB
DESIGN
creative webdesign
www.ogb-design.nl

BRANDT MAKELAARS
Aankoop & verkoop
Verkeersweg 5
3842 LD Harderwijk
(0341) 41 64 26

leef
eenmerkmetleef.nl
gewoonanton.nl

Gert van Lunteren
Assurantiën BV
Stationsplein 126
3844 KR Harderwijk
0341-421921
www.gertvanlunteren.nl

Wim Buitenhuis

G. Buitenhuis
Nobelstraat 28
3846 CG Harderwijk
(0341) 41 76 17

Martijn Pijnenburg

furniture, Chinese and Japanese porcelain,
copper, clocks, paintings
DOORNHOF ANTIQUAIRS
Schapenhoek 7,12-14
3841 BM Harderwijk
Tel. +31 341-42 10 15

Manolo Berrenchina
Scheiduslaan 44
3843 CT Harderwijk
0341 - 421308

DRIES van den BERG
Stephensonstraat 2 Harderwijk
(0341) 42 37 23

Bos en Vrijhof
AANNEMERSBEDRIJF
Snippendalseweg 8 Hierden
(0341) 41 35 32

CATERING VANDENBERG
Het concept voor elk feest!!
Marconistraat 1
3846 AR Harderwijk
(0341) 46 04 04

esj vastgoedonderhoud
Lorentzstraat 5e
3846 AV Harderwijk
(0341) 46 01 75

VOF BEELEN
Autobedrijf vof Beelen
Auto & Machine Onderhoud
Fahrenheitstraat 36a
3846 BN Harderwijk
(0341) 452889

Jan E. Mons
Vrijwillig OV-ambassadeur
Privé contactgegevens
0341 42 04 20

Meeuwisse Travel
reiscreaties
wereld aan reizen vanuit huis
Email: meeuwissetravel@reiscreaties.nl
Telefoon: 06 55 33 13 37
Website: meeuwissetravel.reiscreaties.nl

UNIT4
BEDRIJFS SOFTWARE

via communio
Marketing&Communicatie
Rabbistraat 5-3 3841 CR Harderwijk
+31 341 451 147 / +31 653 881 999
www.viacommunio.com
viacommunio@outlook.com

STICHTING HERBOUW LUTTEKEPOORT

De Boterlap
Markt 5
3841 CE Harderwijk
0341-429660
info@deboterlap.nl

JUMBO Harderwijk
Nassaulaan 10, Achterste Wei 3, Triasplein 83

Word voor minimaal € 50,00 sponsor van ons Vittepraetje.

Wij vermelden u op de website (met link) en in ons blad.

Mailen kan ook: info@herderewich.nl

Word voor minimaal € 17,50 lid van Herderewich.

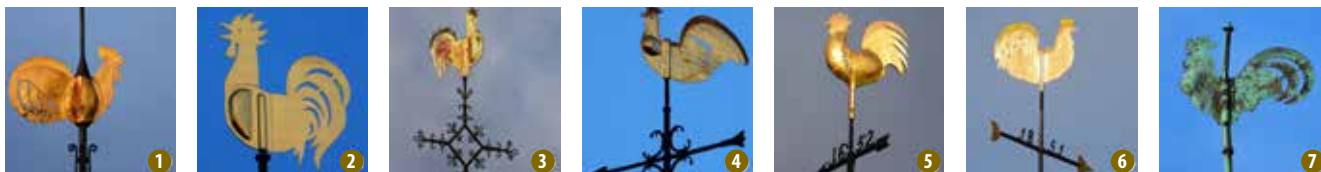
- Een lidmaatschap loopt per kalenderjaar.
- De minimale bijdrage voor het lidmaatschap is € 17,50, te voldoen voor 1 mei van het lopende jaar.
- Leden ontvangen 4 x per jaar het Vittepraetje. Als iemand zich halverwege het jaar aanmeldt, ontvangt hij/zij ook de eerder verschenen Vittepraetjes van dat jaar.
- Leden die niet in Harderwijk wonen en het Vittepraetje per post willen ontvangen, betalen voor de portokosten; deze worden jaarlijks vastgesteld.
- Wanneer iemand zich na 15 november aanmeldt, gaat zijn/haar lidmaatschap het volgende jaar in. Hij/zij ontvangt in december het laatste Vittepraetje van het lopende jaar.
- Leden zijn lid per adres, niet per persoon.

Zie verder www.herderewich.nl

Hanen op gebouwen

Tjitte Dijkstra kocht een nieuw objectief (lens) voor zijn camera en ontdekte op veel Harderwijkse torens een haan.

Op welk gebouw staat welke haan? (Er is een gebouw met twee hanen)

- A. Grote Kerk
- B. Essenburgh
- C. Kerkgebouw aan de Verkeersweg (De Zin)
- D. Hervormde Kerk in Hierden
- E. Plantagekerk
- F. Catharinakapel

Uitslag volgend Vittepraetje

Vittepraetje

De naam van ons kwartaalblad 'Vittepraetje' is een taalkundige vrijheid, gebaseerd op 'vitte' en 'praetje'.

Een 'vitte' was de naam van een handelskolonie in Scandinavië tijdens de late middeleeuwen. De Harderwijkse koggen voeren in de Hanzetijd onder andere naar Scandinavië. Op de zuidpunt van het Deense eiland Schonen had Harderwijk een eigen vitte, een stuk land met pakhuizen, winkels, kramen en werkplaatsen voor kooplieden en ambachtslieden. Ze woonden en werkten daar. Op de vitte golden dezelfde wetten en regels als in Harderwijk. Een vitte was dus een plaats uit de historie en ver weg van de stad Harderwijk.

Een 'praetje' is een kort gesprek over alledaagse dingen, of een korte verhandeling of lezing. Kooplieden en ambachtslieden op de vitte waren soms maanden van huis en konden in de winter vaak niet uitvaren voor de thuisreis. Tijdens hun verblijf daar moesten de kooplieden zich zien te vermaken en dat deden zij onder andere met het vertellen van verhalen. Ook na terugkomst in Harderwijk waren de sterke verhalen niet van de lucht.